

Българска академия на науките

Институт за държавата и правото

ПРАВНА ПОМОЩ ПРИ ЗАЩИТА НА ГРАЖДАНСКИТЕ СУБЕКТИВНИ ПРАВА

АВТОРЕФЕРАТ

на

Дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „Доктор”, Професионално направление

3.6 Право,

докторска програма „Гражданско и семейно право”,

Изготвила: Елка Бойчова Пороминска

Научен ръководител доц. д-р Николай Колев

гр. София, 2024г.

Дисертационният труд е с обем 235 страници и съдържа увод, изложение, обособено в 5 глави и заключение, използвана научна литература – заглавия на български и чужд език, Предложения de lege ferenda, списък на публикувани статии и доклади от автора интернет-източници.

Обсъден е на заседание на секция „Гражданскоправни науки" при ИДП при БАН, проведено на 05.12.2024 г., на което е взето решение да се предложи за публична защита.

Със заповед на Директора на ИДП при БАН № РД-09-118 от 20.12.2024 г. трудът е насочен за публична защита на 02.04.2025 г., пред научно жури в следния състав:

Вътрешни членове:

Проф. д-р Люба Георгиева Панайотова,

Доц. д-р Петър Георгиев Бончовски,

Резервен член – доцент д-р Андрей Сашов Александров

Външни членове:

- проф. д-р Антон Кирилов Грозданов,
- доц. д-р Таня Панайотова Градинарова,
- доц. д-р Михаил Александров Малчев,

Резервен член – доц. д-р Венцислав Людмилов Петров

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Обща характеристика на дисертационния труд…….……**3**

1. Актуалност на изследването…….3
2. Теоретична и практическа значимост……..3
3. Обект и предмет на научното изследване……3
4. Цели и задачи на научното изследване……4
5. Методи на научното изследване…… ..5
6. Обем и структура на дисертационния труд…….6

II. Съдържание на дисертационния труд……...…….....**7**

1. Увод……. ...8
2. Глава първа……..……..……8
3. Глава втора……...…10
4. Глава трета……...…....12
5. Глава четвърта……...…..23
6. Глава пета…..……...…...29
7. Заключение……...……....36

III. Научни приноси……...**38**

IV. Публикации по темата на дисертацията……. . ……..…**46**

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Актуалността на изследваната тема произтича от необходимостта от теоретичното изследване и *оптимизиране* на **цялостната уредба на защитата на субективните граждански права чрез правна помощ** в Република България, по-специално на тази по гражданските и административните дела, както и съответствието ѝ с изискванията на правото на ЕС в областта на защита на правата на гражданите и правната помощ. Като резултат от горното – дефиниране на възникналите проблеми по прилагането на нормативната уредба и преодоляването им по съдебен и законодателен път чрез усъвършенстване на алгоритъма за предоставянето и заплащането ѝ.

Необходимостта от актуален дисертационен труд е естествено породена от липсата на цялостно проучване, посветено на изследвания институт „правна помощ" след приемането на Закона за правната помощ, в сила от 01.01.2006г. и действащия ГПК, в сила от 01.03.2008г.

1. Теоретична и практическа значимост

В дисертационният труд е анализирана действаща нормативна уредба в Република България и на Правото на Европейския съюз. Подложени са на анализ и множество съдебни актове – определения и решения на различните по степен съдилища, включително и от тълкувателната дейност на ВКС, както и актовете на Съда на ЕС и ЕСПЧ, относими към изследваната тема за защита на гражданските субективни права чрез предоставяне на правна помощ.

Актовете са подложени на критичен анализ, с цел достигането на достоверни научни и практически изводи.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването е правото на правна помощ, съдържащо се в действащата нормативна уредба след приемането на Закона за правната

помощ (ЗПП) и Гражданския процесуален кодекс (ГПК), както и съдебната практика на съдилищата в България по въпросите на правната помощ от 01.01.2006г. до 31.10.2024г., включително, както и практиката на Съда на Европейския съюз (Съда на ЕС) и на Европейския съд за правата на човека (ЕСПЧ).

Предмет на научния анализ са законовите процедури за осигуряване защитата на правата на граждани и други субекти чрез предоставяне на ефективна и достъпна правна помощ, както и специфичните хипотези на предоставяне на правна помощ, изискващи извеждане на алгоритъм за осъществяването на двете форми на предоставяне и осъществяване, а именно – чрез служебен защитник по смисъла на ЗПП и чрез особените представители, по реда на ГПК. Пред законодателя се поставя въпросът за усъвършенстването на института на правната помощ въз основа на разрешенията на практиката и доктрината.

3. Цели и задачи на научното изследване

Целта на изследването е да се предложи задълбочен и актуален анализ на цялостната уредба на правната помощ и механизмите за предоставянето ѝ. Чрез анализ и съпоставка на многообразната съдебна практика, (при очевидна липса на цялостни или отделни теоретични разработки по темата в публичното пространство), в настоящия труд са достигнати изводи, чиято задача е да допринесат за разрешаването на определени дискусионни въпроси, за уеднаквяване на съдебната практика и за усъвършенстване на националното законодателство. Съществена цел е постигане на съответствие на българското законодателство с изискванията на правото на Европейския съюз и международните стандарти. Анализът на проблемите придобива смисъл и поради факта, че за голяма част от българските граждани предоставянето на правна помощ е единственият начин да могат да упражнят конституционно признатите им права. От друга страна, установяването на проблемите по прилагането на

нормативната уредба по правната помощ и предложенията de lege ferenda за отстраняването им се очаква да доведат до повишаване на ефективността на предоставяната правна помощ.

Задачите на изследването следват от целта на същото и в изпълнение на посочените по-горе цели. Те включват: проучване на действащата нормативна уредба у нас и в рамките на ЕС, идентифициране и групиране на бенефициентите на правна помощ, на приликите и разликите при осъществяване на правото на правна помощ чрез служебен защитник и особен представител, идентифициране на факторите, които подпомагат или пречат на ефективното предоставяне на ПП, както и предотвратяване на злоупотребите с нея; преглед и анализ на постановените съдебни актове, с анотация на същите под черта, извеждане на проблемите и даване на решения чрез формулиране на предложения de lege ferenda. Същите се намират логически във всеки конкретен абзац, като за прегледност и пълнота са изведени и като общ списък в края на дисертационния труд, разпределени по глави и точки.

4. Методи на научното изследване

В изследването са приложени общи и специални научни методи: методът на нормативния анализ, исторически, сравнителноправен метод, кабинетно проучване, метод на статистически анализ. В дисертацията е използван интердисциплинарен подход. Изследването обхваща въпроси, уредени в гражданското право и гражданския процес, така и в международното частно право и правото на ЕС. Приложим е и методът на логиката (анализ, синтез, аналогия, сравнение, индукция и дедукция, обобщение). Научното изследване включва критичен анализ на съществуващата правна уредба и съдебна практика по въпросите на дисертационния труд и предлагане на нормативни разрешения, които могат да допринесат за подобряване на правната уредба, водеща до по-висока ефективност на правната помощ.

Използвани са основни познавателни операции – избирателност в процеса на анализ, обособяване на отделни части от изследваните разпоредби и последователност при изучаването им. Анализът е направен върху действащата уредба и постановените съдебни актове. Синтезът е приложен при изследването на всяка една от формите на предоставяне на правна помощ и тяхното отграничаване, с оглед отделните алгоритми при осъществяването им. При аналогията, въз основа на сходството между двете фигури при предоставяне на правна помощ (служебен защитник и особен представител), се извеждат изводи както за техните общи признаци, така и за отликите. По сравнително-правния метод са съпоставени законодателните разрешения в ЗПП и ГПК, нормите на ЕС и международното право, като са анализирани възможностите за усъвършенстване на законодателната уредба у нас и привеждането ѝ в съответствие с правото на ЕС. Направен е и кратък исторически анализ на института на правната помощ в България преди въвеждане на действащата правна уредба.

5. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е с общ обем от 235 страници, разделен на глави, като съдържанието на дисертацията съответства на изискванията на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България. Изложението следва увода и е обособено в пет глави, които са с относително балансиран обем, следвайки важността на темата във всяка една глава. Заключението следва изложеното в отделните глави. В изложението се съдържат 399 бележки под линия на научна литература на български и чужди езици, включително за линкове към страници в Интернет, нормативни актове и съдебна практика (78 броя определения и решения). Използваната литература включва 62 източника на български и чужди езици. Посочени са 14 адреса на интернет-сайтове, 169 електронни източници и други.

След Заключението са изведени общо 21броя предложения *de lege ferenda*, структурирани в **шест групи, по съществените проблеми**, установени от изследването в нормативната уредба и практиката:

- Квалификация на адвоката и качествена и ефективна ПП-4бр.;
- Срещу злоупотреба с право -4 бр.;
- Възможност за замяна и самоотвод на адвоката – 2бр.
- Възнаграждение на адвоката 4 бр.;
- Финансиране на правната помощ и възстановяване на разноски- 5 бр.;
- За ефективна ПП и ТПП и ефективен достъп до правосъдие- 2бр.

Тези шест групи предложения de lege ferenda очертават алгоритъма за постигане на по-ефективна правна помощ, което се очаква да доведе до подобряване на съществуващия такъв и гарантиране на достъпа до съд, правото на справедлив процес за нуждаещите се от правна помощ лица, както и за защита интересите на правосъдието.

Приложени са Списък на съкращенията, както и Декларация за оригиналност.

II. Съдържание на дисертационния труд

1. Увод

В увода се аргументира необходимостта от теоретично изследване и оптимизиране на цялостната уредба на защитата на субективните граждански права чрез правна помощ в Република България, по-специално на тази по гражданските и административните дела. Дефинирани са въпросите относно субектите на правна помощ и нейното заплащане; Обект на изследването; Предмет на изследването с конкретните насоки на същото; Изследователският въпрос; Задачи на изследването и обхват за решаване на конкретните въпроси. Дадени са „Хипотези за отговор” за поставените за решаване въпроси, намерили потвърждение или отхвърляне

след обобщаване на направените изследвания в края на дисертационния труд;

Посочени са основните методи на изследването, нормативната основа – разпоредбите на действащото българско законодателство, международно частно право, правото на ЕС, действащите регламенти и директиви, както и емпиричната основа – съдебната практика на съдилищата у нас, включително и тълкувателни решения на ВКС, решения на Съда на ЕС и на ЕСПЧС, относими към темата.

Глава първа

В Глава I са разгледани **основанията за възникване на правоотношенията по правната помощ**, по действащата система за правна помощ у нас, като е направено уточнение, че изследването е съсредоточено върху правната помощ, предоставяна по граждански (по аналогия и административни и изпълнителни) дела. Отбелязва се създаването за първи път на Национално бюро за правна помощ като държавен орган, в системата на Министерството на правосъдието, който има за задача да централизира ръководството на тази дейност и я финансира, да анализира резултатите от предоставянето ѝ, както и да следи за качеството на предоставената правна помощ, предоставяна по реда на ЗПП и Глава X от ГПК. Прави се разграничение на двете форми на предоставяне на правна помощ: чрез служебен адвокат (служебен защитник) за правната помощ, предоставяна по реда на ЗПП и Глава X от ГПК, и чрез особен представител (по чл. 46, ал. 7, чл. 48, ал. 2, чл.430 ГПК, вр. чл. 29 ГПК, респ. по АПК и ДОПК).

Разглеждат въпросите относно служебния защитник.

Подробно се излагат основанията за допускане и обхват на ПП чрез служебен защитник според вида на ПП; според нуждите на ползвателя на ПП; по критерий за процесуално представителство; според основанието за допускане на първична ПП по ЗПП чрез служебен защитник. Следващият

елемент е въпросът за допускането и назначаването на ПП чрез служебен защитник:

- за *първична правна помощ* по чл. 21, т. 1 ЗПП, включително и чрез въведените сравнително нови форми за предоставянето й: Национален телефон за правна помощ и регионални центрове за консултиране, предвидени по Глава пета „а" от ЗПП;
- хипотезите за правна помощ *за процесуално представителство* пред съд чрез служебен защитник.

Разглежда се и предоставянето на ПП чрез особен представител (ОП), в това число основанията за допускане и обхват на ПП според изискванията на закона (в различните хипотези на чл. 29 ГПК, чл. 47, ал. 6 ГПК, чл. 48, ал. 2 и чл. 430 ГПК), както и обхвата на същата по всички видове дела /без търговските/ и за всички инстанции, включително и извънредната, по отмяна на съдебни решения по Глава XXIV, чл. 303 и сл. ГПК). Разгледан е въпросът относно предвидената възможност в Българското законодателство бенефициент на ПП да е само физическо лице, което според автора се явява в разрез с вижданията в правната система на ЕС. Посочена е и отговорността за внасяне на разноските за особен представител и проблемите, възникващи в практиката. Дава се алгоритъма за определяне и назначаване на ОП, съдържащ сложен фактически състав, включващ действия на различни органи и лица – съд, адвокатски съвети, адвокати. Отбелязва се законовата празнота относно уреждане на въпроса за избиране на адвокат от списък на адвокатите, дали съгласие да предоставят правна помощ (Национален регистър за правна помощ), респективно – препращането към него по отношение особените представители. Разгледани са въпросите относно възможността за „отвод" на адвоката от определен казус, както и нуждата от персонална преценка за подходящия адвокат, особено за по-сложни дела и такива с голям имуществен интерес, която да се извършва от Адвокатските съвети по

места. След дефинирането на двете основни форми за предоставяне на ПП е направен анализ и сравнение относно общите черти на предоставяната ПП по ЗПП и ГПК.

2. Глава Втора

В Глава II са разгледани **субектите на правоотношенията по ПП.** Отелено е място за особения субект **Национално бюро за правна помощ** (НБПП), създаден по силата на ЗПП през 2006г. НБПП се определя от закона като „*независим държавен орган – юридическо лице на бюджетна издръжка към министъра на правосъдието*", който има самостоятелен бюджет, съставян, изпълняван и отчитан от него. Този орган се занимава само с въпросите на служебната защита. Бюрото действа по специален Правилник за устройството и дейността на Националното бюро за правна помощ (ПУД НБПП), който е приет от Министерския съвет и в него са определени и структурата, съставът и функциите на отделните звена в администрацията му. Разгледани са актовете, приемани от НБПП и Председателя на същото, последният определян като отделен орган от закона със свои специални правомощия. НБПП предлага на МС Наредбата за заплащането на правната помощ, на основание чл. 37, ал. 1 от Закона за правната помощ, определя размера на възнагражденията за ПП по ЗПП и изплаща същите на адвокатите. Въпросът относно размерите на възнагражденията на служебните защитници са дискусионни и проблемни.

Адвокатските съвети (АС) са един от основните субекти, отговорни за осъществяването на сложния фактически състав във връзка с правната помощ, чиято задача според закона е да организират правната помощ съвместно с НБПП. Важно задължение на АС е да гласуват решения за изготвяне на списък за вписване на желаещите адвокати в списъка на НБПП, определяне на конкретен адвокат за всяко едно процесуално представителство, да организират преглед на отчетите на адвокати, осъществяващи ПП по ЗПП и да дават предложение за размера на

възнагражденията им. Да търсят отговорност (дисциплинарна) при неизпълнение или лошо изпълнение на задълженията на служебните защитници и особените представители, чрез образуване на дисциплинарни производства и предаване на дисциплинарните съдилища за налагане на наказания от последните. С цел подобряване на дейността, на основание чл. 89, т. 13 ЗА Адвокатските съвети създават комисии в помощ на дейността си и да приемат критерии и вътрешни правила за определяне на адвокати за осъществяване на правна помощ. АС организират и ПП чрез особени представители, независимо от липсата на изрична препращаща законова норма за това.

Адвокатите са субекти на ПП без които е невъзможно предоставянето ѝ, до колкото в закон (ЗПП и ГПК) изрично се сочи, че ПП се осъществява единствено и само от правоспособни адвокати. Същото е и предмет на тълкуване по т. 6 от ТР 6/2013 по тълк. дело 6/2012г, ОСГТК, където се дава тезата, че „*Процесуалният закон предвижда и форма на процесуално представителство, което макар и регламентирано от специална правна норма не е законово, тъй като произтича от акт на съда, при осъществяване на определените за това предпоставки. ... След като особен представител на страната по разглеждания ред може да бъде само адвокат, съгласно чл. 32 ГПК,...*”

Като орган, свързан с организирането и осъществяването на ПП се явява и **Министърът на правосъдието (МП),** който разработва, координира и провежда държавната политика в областта на правната помощ, съгласно чл. 6, ал. 1 от ЗПП. Същият изготвя т. нар. „секторна стратегия” , като по отношение правната помощ това е стратегията за „Равен достъп до правосъдие”.

Последен, но не по важност субект по ПП е и **съдът.** За целта на разработката е посочено, че се разглеждат единствено функциите на гражданските и административните съдилища като субекти, отговорни за

осъществяване на правната помощ. Те са задължени да следят за законосъобразното развитие на процеса и защита на правата на участващите в него лица чрез предоставяне на правна помощ, осъществявана от служебен защитник, по реда на чл. 94 ГПК, вр. чл. 25, ал. 1, вр. чл. 21, т. 2 ЗПП, както и за ПП чрез особени представители по посочените по-горе текстове на ГПК.

По въпросите на Глава II и констатирана празнота в уредбата се прави предложение **de lege ferenda,** да се създаде процедура или изрична *препращаща норма* към уредбата за служебните защитници в случаите на искане към АС и определяне на адвокат за правна помощ чрез особен представител, както и създаване на *специален списък* на заявилите съгласие адвокати да предоставят този вид правна помощ.

3. Глава трета

Глава III е посветена на съдържанието на правоотношенията по ПП. Разгледани са правата и задълженията на отделните субекти на правоотношенията по Глава II.

За НБПП са отразени неговите основни функции по чл. 8 и др. ЗПП. Посочено е, че НБПП изпълнява функции, свързани с изготвяне и разходване на бюджета за правна помощ, организира воденето на Националния регистър за правна помощ; заплаща извършената чрез служебните защитници и приета правна помощ; осъществява контрол по предоставянето на правна помощ; анализира информацията, необходима за правилното планиране и управление на системата за правна помощ и я популяризира. НБПП също така взима решения за вписване, отказ от вписване и заличаване на адвокат от Националния регистър за правна помощ, приема решения за отказ за изплащане на правна помощ или възстановяване на получено възнаграждение при констатирана недобросъвестно или некомпетентно предоставена правна помощ, утвърждава образците по ЗПП, осъществява международноправно

сътрудничество в областта на правната помощ[1]. Важно допълнение, свързано с функциите на НБПП е извършено на 01.02.2023г., в сила от 04.05.2023г., във връзка с презграничната правна помощ. Обърнато е внимание относно спазването на международни и Европейски стандарти относно правната помощ и нейното финансиране – задължение на държавните органи в лицето на МП и НБПП. Отбелязано е важното значение на Директива 2003/8/ЕО[2] за подобряване на достъпа до правосъдие при през гранични спорове чрез установяване на минимални общи правила за правната помощ при такива спорове и други документи от Съюзното право, свързани с гарантиране на достъпността и качеството на ПП и адекватното ѝ финансиране.

Направен е количествен и качествен анализ на състоянието на официалните данни за България относно финансирането на ПП, броя на адвокатите, предоставящи ПП, заплащането на същите и др. Отбелязано е важното значение на НБПП и на Председателя му относно изготвянето на законопроекти и други нормативни актове в областта на ПП, даване на задължителни указания и издаване на 4 бр. Наръчници. Наредбата за заплащане на правната помощ (НЗПП) се изготвя от НБПП и се приема с ПМС. Отбелязано е значението на създаване на единна информационна система за правна помощ, предвидена по ЗПП, както и задължението за дигитализация, което да доведе до повишаване на нейната ефективност. Разгледан е и задължителният Национален регистър за правна помощ за вписване и отписване на адвокатите по ПП.

Във връзка с разгледаните въпроси в компетентността на НБПП е направено предложение **de lege ferenda** по въпроса, относно *доказване квалификацията* на адвокатите, предоставящи правната помощ при

[1] чл. 8 ЗПП, изм. и доп. Обн. ДВ бр. 28 от 19 март 2013г.
[2] Сайт EUR-Lex Достъп до правото на Евпропейския съюз, [прегледано на 29.05.2024г.], достъпно на ,https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32003L0008

вписването им в НРПП и *по-тясната им специализация* в определени правни сфери, изискващо се според европейските стандарти.

Второ предложение **de lege ferenda** е относно нуждата от *задължително обучение по въпросите на правната помощ* на нововписаните адвокати в системата на правната помощ, както и задължителна *ежегодна доквалификация* на останалите, с оглед поддържане на ниво на информираност и качеството на предоставяната правна помощ. Допълнително е необходимо и *езиково обучение* на адвокатите.

Подробно са разгледани правомощията на ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА НБПП, който има представителни и административни функции по управлението на НБПП, както и специфични негови права и задължения по ръководенето на същинската правна помощ. Основно задължение на Председателя на НБПП е изготвянето на ежегоден доклад за дейността на Бюрото. Посочени са актовете (заповеди и решения - *Решения за предоставяне на правна помощ ;Решения за отказ на правна помощ; Решения за вписване на адвокат в НРПП; Решения за отказ за вписване на адвокат в НРПП; Решения за заличаване на адвокат от НРПП.Решения за предоставяне на обществена информация по реда на ЗДОИ; Решения за отказ за предоставяне на обществена информация по реда на ЗДОИ; Решения за предоставяне на информация за повторно използване по реда на ЗДОИ;Решения за отказ за предоставяне на информация за повторно използване по реда на ЗДОИ).*

Председателят има правомощието *да издава решения* за *определяне размера* на адвокатските възнаграждения по реда на наредбата по чл. 37, ал. 1, както и решения за *възстановяване на платени възнаграждения* в случаите по чл. 37, ал. 3, или при неправилно или дублирано плащане) които издава Председателят на НБПП. Посочено е, че част от актовете на Председателя са по същество **индивидуални административни актов**е и

като такива подлежат на обжалване пред АССГ по реда на АПК (напр. по чл. 17 т. 9 и 10 ЗПП, както и тези по вписване или отписване от НРПП по т. – по чл.33, ал. 7 ЗПП, вр. ал. 6 и др.)

АДВОКАТСКИТЕ СЪВЕТИ (АС) като субект на правоотношенията са с правомощия, уредени в чл. 18 ЗПП, така и в чл. 89, т. 15 от Закона за адвокатурата – да участват в организирането на ПП по реда на ЗПП; да администрират вписването на адвокати в НРПП; да определят конкретен адвокат за осъществяване на ПП както при служебна защита, така също и особените представители; да правят преглед на отчетите за извършената дейност от служебните защитници с даване на предложение за размера на възнаграждението по всеки отделен отчет; изготвяне и поддържане на списъци с дежурни адвокати; техническо обезпечаване на правната помощ. Обърнато е внимание, че задължението за текущ контрол за качеството на осъществяваната правна помощ е в задълженията на съветите, но то често е неглижирано и неизпълнявано. АС за своята дейност по администриране на ПП получава от бюджета на НБПП 20% от стойността на заплатените адвокатски възнаграждения по правна помощ по ЗПП на адвокатите от съответната колегия.

АДВОКАТЪТ, или адвокат от Европейския съюз, който е вписан в Националния регистър за правна помощ, е действителният изпълнител на всяка конкретна правна помощ. След вписването му в НРПП адвокатът *е длъжен* да осъществява правна помощ по реда на Закона за правната помощ, когато е определен за това (чл. 44 ЗА). На задължението на адвоката да осъществява правна помощ, когато е определен за това отговаря правото му да получи възнаграждение за своя труд. Разгледани са и са разграничени източниците за финансиране на възнаграждението при служебен защитник – по реда на НЗПП чрез бюджета на НБПП или в определени случаи от бюджета на съда и при особен представител – по реда на Наредбата за минималните адвокатски възнаграждения (НМРАВ)

чрез внесен депозит от съответната задължена страна в процеса. Съпоставени са правата и задълженията на особения представител и служебния защитник и е изведен съответния извод относно прилики и отлики.

МИНИСТЪРЪТ НА ПРАВОСЪДИЕТО (МП) провежда държавната политика в областта на правната помощ, като са предвидени конкретни компетенции и функции, вписани в ЗПП, чл. 6, ал. 1. В тях се включва освен организирането на ПП по реда на ЗПП за гражданите на Р.България, така и по реда на Съюзното право, относно *предоставяне на ПП по* ***Регламент (ЕО) № 4/2009*** на Съвета от 18 декември 2008 г. относно компетентността, приложимото право, *признаването и изпълнението на съдебни решения и* сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка [3] (Регламент № 4), който се прилага в ЕС от 18 юни 2011 г. Важна функция на МП е и тази по отношение осъществяването на *трансграничната правна помощ*, съобразно Директива 2003/8/ЕО на Съвета „За подобряване на достъпа до правосъдие чрез установяването на минимални общи правила за правната помощ". Предвидено е, че съгласно член 14, параграф 2, първо тире, предвиденият у нас „получаващ и предаващ орган е: Министерство на правосъдието", Дирекция „Международно правно сътрудничество и европейски въпроси". Отдел „Сътрудничество по гражданско-правни въпроси".

Съществено е и задължението на МП във връзка с адекватното обезпечаване на финансирането на ПП чрез съответните инструменти и участието му в изготвяне и предлагане на проекти за нормативни актове в областта на ПП.

[3] Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета от 18 декември 2008 година относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка, [прегледан на 29.05.2024г.], достъпен на: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:32009R0004.

Във връзка с разгледаните компетенции на гореизброените субекти по ПП са направени на съответното място предложения ***de lege ferenda***, свързани с повишаване ефективността на ПП и намаляване на финансовата тежест върху бюджета като се предвиди възможност: чрез прецизиране и допълване на текста на чл. 27, ал. 3 ЗПП, компетентният орган (НБПП, или друг орган) да може да реши, че, освен в случаите на подадена невярна или неточна информация от получателите на правна помощ, последните трябва да я възстановят изцяло или частично и ако финансовото им положение се е подобрило съществено, или по дело успешно проведено в полза на лицето, получило правна помощ е присъдена значителна сума, от която да се приспаднат направените разноски по делото, включващо адвокатска защита, такси и разноски.

СЪД – видно от законовите разпоредби и анализа на същите, компетенциите на органа, осъществяващ процесуалните действия се проявяват във всички случаи при необходимост от допускане и назначаване на служебен защитник или особен представител и определяне на възнаграждението им. Отбелязано е, че назначаването на адвоката-служебен защитник с нарочен акт по чл. 26, ал. 2 ЗПП и чл. 95, ал. 2 ГПК, или на особен представител по реда на чл. 29, чл. 47, ал. 6, чл. 48 ГПК на ГПК, дава възможност на същите да се легитимират освен пред самия съд по делото, така и пред администрацията на съда и НБПП, с оглед осъществяване на правомощията си, осъществяване на самата правна помощ, снабдяването с документи по делата, отчитането и заплащането на извършената работа. За особеното представителство е от значение произнасянето на съда на всяка следваща инстанция единствено по отношение *възнаграждението* на адвоката, осъществяващ правна помощ *и източника на заплащане* на същото.

Разгледани са двете форми за осъществяване на ПП чрез служебен защитник (СЗ) и чрез особен представител(ОП) в контекста на конкретните

правомощия на съда с оглед допускането, назначаването, освобождаването, замяната, лишаването на лицето от ПП и прекратяване на ПП, издаваните актове (определения) и тяхната обжалваемост, последната единствено в случаите на отказ да се допусне правна помощ. Разгледана е следната особеност по *отношение ОП,* а именно – възможността за обжалване на определенията, с които съдът определя възнаграждението на особения представител по чл. 47, ал. 6 ГПК. Същите подлежат на обжалване по реда на чл. 274 ГПК с частни жалби, най-често по отношение размера на възнаграждението и източника на заплащането му, тъй като в практиката на ВКС, се приема, че тези определения преграждат правото на ОП да получи съответното възнаграждение, засягат неговите права и са обжалваеми, включително и пред ВКС с частна касационна жалба. Сочи се, че преди обжалването може да се използва и възможността за искане на изменение на акта по реда на чл. 248 ГПК - „Изменяне на решението в частта за разноските". Особеност *по отношение служебните защитници* е възможността за обжалване по административен ред на определения от НБПП размер на възнаграждението им.

Направен е извод относно сложния състав на процедурата по допускане на ПП, която се състои от поредица от фактически и правни действия както на съда, така и на съответния адвокатски съвет в изпълнение на техните правомощия. Отбелязва се и че пропускането на който и да е елемент води до незаконосъобразно предоставена или осъществена правна помощ със сериозни последици за адвоката, за лицето ползващо ПП и за законосъобразния процес.

Във връзка с правомощията на субектите по ПП логично следва и въпросът за техните отговорности. Подробно разгледан от автора е въпросът за предвидените за адвоката гражданска, дисциплинарна и санкционна отговорност при неизпълнение на задълженията по правната

помощ, до колкото адвокатът е длъжен да води възложената работа със същата грижа, както ако е бил упълномощен. Анализирани са поотделно с техните специфики всяка една от видовете отговорност. Свързана с отговорността на адвоката е и задължителната застраховка, съгласно разпоредбите на чл. 50 от Закона за адвокатурата, чл. 20 от Етичния кодекс на адвоката и наредбите на Висшия адвокатски съвет. Отбелязано е, че една страна тя има за цел да обезпечи клиентите да получат гарантирно обезщетение, а от друга – да осигури на адвоката възможност да посрещне имуществената бреме. Условие за търсене на отговорност е неизпълнението или лошото изпълнение на задълженията по правната помощ. Сочи се, че друго важно условие за търсене на отговорност от адвоката е това, съдът да е уведомил лицето, на което е допусната правната помощ, с оглед предоставяне на адвоката на нужната информация и съдействие за изпълнение на задълженията му и уточняване на линията на защита. Поставен е и въпросът относно злоупотребата с правна помощ.

Във връзка с горното е направено предложение относно законова регламентация и евентуално **допълване de lege ferenda** с текст **(**нова т. 4 в 24 ЗПП), в който изрично да се посочи, че при злоупотреба с право, или недобросъвестно упражняване на правата (действия на страната) в нарушение на чл. 3 от ГПК правна помощ не следва да се допуска, а допуснатата такава следва да бъде прекратена.

Разгледана е и особена хипотеза за търсене на гражданска (имуществена) отговорност от адвокатските съвети по дела от служебни защитници, разгледани с оглед наличие на поредица от такива съдебни казуси преди време и анализ на липсата на активна и пасивна легитимация на АС за такава отговорност. Посочена е и друга интересна хипотеза, тази, за отговорността на адвокатско дружество във връзка със самостоятелно осъществяване на дейност от отделен негов адвокат, по който въпрос е цитирано даденото Указание на НАП изх. № 04-19-570 от 16.11.2011 г., че

дейността на адвоката-съдружник остава независима и в интерес на крайния клиент, без оглед на това дали тя се осъществява съвместно с други адвокати в адвокатското дружество, или самостоятелно. Във връзка с тези въпроси се цитират и относимите решения на Съда на ЕС (СЕС) по дела № С-202/90 и С-355/06, като съдът приема, че критериите относно това, дали една дейност е независима, с оглед начина на извършването ѝ, възнаграждението и отговорността и риска от тази дейност, са за конкретното лице, което я извършва. Прави се изводът, че както съгласно ЗА, така и с оглед цитираните дела на СЕС, всеки един адвокат действа независимо и носи лична отговорност за вреди, произтичащи от изпълнението на неговата дейност и не може да се ангажира отговорността на организации или субекти, в които той участва. Изложени са аргументи относно невъзможността да възникне отговорност за адвокатската колегия или нейния адвокатски съвет за вредите, причинени при или по повод изпълнение на задълженията на адвоката във връзка изпълнение на задълженията му, включително и такива по правната помощ.

Тук логично е намерено мястото за направените изводи, във връзка с правоотношенията по ПП (Глава I) и правомощията на субектите по ПП (Глава III), че:

- липсва гражданско правоотношение между АК и получателя на правната помощ;

- липсва гражданско правоотношение и между АК и адвоката по повод предоставената и осъществена или неосъществена качествено адвокатска помощ, както и

- липсва гражданско правоотношение между адвоката и лицето, на което се предоставя правната помощ, поради което не може да се ангажира договорната отговорност по Закона за задълженията и договорите (ЗЗД), което не изключва възможността за търсене на гражданска отговорност за вреди на извъндоговорно основание по реда на чл. 45 ЗЗД.

Анализът на действащите правни норми относно отговорността на адвоката във връзка с вменените му задължения и при упражняването на адвокатската професия е довел до извода, че същите се отнасят както по отношение на осъществяването на правна помощ от служебен адвокат по реда на ЗПП, когато адвокатът е определен за това – аргумент от чл. 44, ал. 1 и 2 от ЗА, така и при осъществяване на правна помощ като особен представител по реда на ГПК, АПК, ДОПК.

Разгледана е и ДИСЦИПЛИНАРНАТА ОТГОВОРНОСТ за неизпълнение на задължения по ПП по реда на Закона за адвокатурата и ЕКА, релевирана пред адвокатските съвети и осъществявана чрез дисциплинарните съдилища като отделен орган по ЗА. При неизпълнение на задълженията си адвокатът, адвокатът от ЕС и младшият адвокат носят дисциплинарна отговорност съгласно чл. 131 и 132 от ЗА, вр. чл. 44 ЗА. Конкретизирано е, че „*дисциплинарно нарушение*", съгласно чл. 132, т. 2 и 3 ЗА, е виновното неизпълнение на задълженията по ЗА, Етичния кодекс на адвоката, както пропуски, причинили накърняване правата и законните интереси на клиента, системна небрежност, или очевидно невежество при изпълнение на професионалните задължения.

Разгледани са отделни хипотези, при които би могла да възникне САНКЦИОННА ОТГОВОРНОСТ, като специфичен вид отговорност, както и последиците при носене на тази отговорност – лишаване от възнаграждение,отписване и заличаване за определен срок от НРПП при НБПП, налагане на друга дисциплинарна мярка по ЗА. Решението за заличаване се обжалва по административен ред по реда на АПК.

Като важно изискване за носене на отговорност следва да посочи и предпоставката, съдържаща се в указания на НБПП (Наръчници) и в разрешения, дадени в съдебни актове, че съдът е длъжен да уведоми лицето за допуснатата правна помощ, предвид оказване на с*ъдействие от ползвателя на ПП* към служебния адвокат (което е неприложимо при

особен представител, предвид липсата на връзка с лицето). Липсата на съдействие и неуведомяването е основание за отпадане на имуществената и дисциплинарната отговорност от една страна, а от друга – за необходимост от допълнителни действия на съда, предвид неефективно упражняване на правната помощ и застрашаване на интереса на ползвателя на същата. В този смисъл е и доктрината, видно от становище в статията „Възстановяването на пропуснатия срок за извършване на процесуално действие при приключил съдебен процес" на гл. ас., д-р Атанас Блидов. Приема се от правната доктрина , че: „… *когато страната по делото е била силно обременена и обективно възпрепятствана да извърши съответното процесуално действие, е обосновано да ѝ бъде дадена възможност да го направи, макар и на един по-късен момент*" (пак там).

Обръща се внимание на изискването съдът да следи за *реалното и ефективно осъществяване на правната помощ*. При формално предоставена, но реално неосъществена правна помощ, той е длъжен да извърши проверка, да установи причините и да предприеме нужните действия.

След извършените анализи по темата е направено предложение **de lege ferenda** за включване на изричен текст в чл. 47 и чл.48 ГПК**,** с възможност за *аргументиран самоотвод на адвоката* – особен представител по дадено дело, като това се добави и в текста на чл. 44 ЗА , при наличие на обективни или основателни субективни причини за това (отписване, заличаване от НРПП, фактическа невъзможност да продължи правната помощ, здравословни проблеми и др.).

ЗЛОУПОТРЕБАТА С ПРАВНА ПОМОЩ е следствие от незаконосъобразно упражняване на правомощията по ПП, респ. от такова допускане или ползване на ПП. За първи път в ЗПП има дефиниране на понятието „злоупотреба с право", като понятието е по-скоро бланкетно определено в „Допълнителните разпоредби: *§ 1. (Изм.- ДВ, бр. 102 от*

2022г.) По смисъла на този закон: *…т. 3. "Злоупотреба с право на правна помощ" е налице:*

а) когато лице, на което е допусната правна помощ, е поискало замяна на адвокат три и повече пъти в едно и също производство, без да са налице уважителни причини;

б) при всяко друго недобросъвестно упражняване на правото на правна помощ, извършено в противоречие с целта на закона и правата и законните интереси на страните в производството.”. Неправомерно допускане на ПП може да е поради небрежност от страна на сезирания орган, докато неправомерното ползване от лицето на ПП е обикновено умишлено. Разгледаният въпрос има своето място в изследването, до колкото неправомерното ползване на ПП, води до неоснователно и неконтролирано изразходване на държавни средства, до полагане на голям по обем адвокатски труд и време по дела, по които не се следва правна помощ. Това от своя страна води до *снижаване на нейната ефективност*, при липса на предвидена законова възможност за обжалване на акта за предоставянето ѝ, когато не са налице предвидените условия на закона за такова. Съгласно чл. 25, ал. 1, изр. 2-ро от ЗПП, както и чл. 44, ал. 6 ЗПП (при трансгранична правна помощ), така и по аргумент от чл. 95, ал. 5 ГПК, на обжалване подлежи само актът за отказ от предоставяне на правна помощ. Възможност за преодоляване на злоупотребата с ПП се открива едва с разпоредба на чл. 24а (нов)ЗПП относно прекратяване на неоснователно ползвана правна помощ при промяна в обстоятелствата, при които е предоставена и при злоупотреба със същата, считано от момента на установяване на обстоятелствата по чл. 24а, ал. 1 ЗПП. За преодоляване на горното авторът е формулирал предложение **de lege ferenda,** при което така нареченото „източване” на бюджетни средства и неправилното им изразходване би могло да се преодолее чрез предвиждане на частично съфинансиране от ползвателя на ПП.

4. Глава четвърта

В **Глава IV – Прекратяване на ПП** са разгледани подробно хипотезите, смисъла на чл. 96 и 97 ГПК и чл. 27 ЗПП, при които тя изчерпва своето преназначение и следва да бъде прекратена, или настъпват обстоятелства, от които произтича прекратяването. За целта при процесуално представителство е необходимо да е приключила последната редовна инстанция на съответното производство, както по отношение служебните защитници, така и по отношение особените представители. Това е така, с оглед принципа на назначаването им за цялото производство, за всички фази и съдебни инстанции, съгласно чл. 26, ал. 2, ЗПП, освен ако изрично не е посочено друго в акта за назначаване, или освен ако няма възражение за това.

Разгледани са случаите на прекратяване освен поради изчерпване на процесуалната представителна власт, така и при настъпване на предвидените в закона юридически факти по ал. 1 на чл. 96 ГПК: при *промяна на обстоятелствата*, поради които е предоставена правната помощ; със *смъртта на физическото лице*, на което е предоставена. Съдът извършва прекратяването или служебно, или по искане на някоя от страните по правната помощ (получилия, или предоставящия ПП). Прекратяването настъпва от момента на настъпване на *промяната в обстоятелствата*, обусловили прекратяването ѝ. Прекратяване ще е налице и *при лишаване* от правна помощ по реда на чл. 97 ГПК от съда на лицето, когато служебно, или по искане на страна или на назначения служебен адвокат, съдът установи, че условията за предоставянето и не са съществували изобщо или отчасти. Последиците по чл. 97, ал. 2 ГПК при лишаване от правна помощ кореспондират на тези по чл. 27, ал. 3 ЗПП. Лишаването може да е пълно, или частично. Отразена е и последицата за ползвателя на ПП, в случай че лицето не уведоми своевременно за промяна в обстоятелствата по ал. 1, въз основа на решение по чл. 17, т. 9

ЗПП,тогава то ще следва да възстанови на НБПП направените разноски от момента на промяната.

Разгледано е и прекратяването на ПП поради *замяна на ОП или СЗ,* органите и лицата, които могат да поискат замяна на СЗ или ОП. Възможността за замяна също поражда интересни въпроси по отношение последиците – в това число бързината на процеса, заплащането и ефективността на ПП, отговорността на адвоката, които следва да бъдат разрешени от органите, ангажирани с предоставянето на ПП и от самите адвокати. Направено е съответното предложение **de lege ferenda,** във връзка с отговорността на адвоката, хипотезите за замяна да се уредят законово, чрез изменение и допълнение на нормата на чл. 44 ЗА.

Предоставянето на ПП е свързано логически и със задължението същата да бъде заплатена, съгласно чл. 36 ЗА. Обърнато е внимание на различните процедури, източниците на финансиране и различните размери на възнаграждението, независимо от (и въпреки) възможния еднакъв обем и сложност на работата, начина на отчитането и заплащането на ПП при двете форми на предоставянето ѝ – по реда на ЗПП или по реда на ГПК (респ. АПК, ДОПК). Въпросите, предмет на обсъждане в тази глава заемат съществена част от изследването, с оглед по-големия брой проблеми, възникнали с прилагането на уредбата и значението им за самия институт.

В същата глава е разгледана регулацията на адвокатските възнаграждения за особен представител по българското право – чл. 47, ал. 6 ГПК, вр. чл. 36, ал. 2 от Закона за адвокатурата и Наредба № 1/2004 за минималните адвокатски възнаграждения (НМРАВ), в контекста на Решението на Съда на Европейския съюз от 23 ноември 2017 г. по съединени дела C-427/16 и C-428/16 и Решението на СЕС от 25 февруари 2024г. по дело C-438/22. Обърнато е внимание на спазването на принципите на ДФЕС, в това число *принципа на конкуренцията, на пропорционалност и справедливост*, *на легитимните цели*, предвид

приемането (макар и въз основа на законова делегация от ЗА) на НМРАВ, в която има предвидени минимални прагове на адвокатските възнаграждения, ограничаващи конкуренцията. Същевременно е посочена необходимостта от справедливо заплащане, на труда на адвоката, предвид осигуряване на качествена и ефективна ПП, но същевременно то да отговаря на изискването за справедливост и обоснованост на размера му не само по отношение на клиента (доверителя), но и спрямо онези страни в процеса, които биха го дължали на последния при положителен за него резултат по делото, без това да се явява неоправдано тежка последица за тях. Отбелязана е приложимостта и към настоящия момент на Тълкувателно решение № 6/6.11.2013г. по т. дело № 6/2012г. на ОСГТК на ВКС по отношение на въпросите на адвокатските възнаграждения и ПП (т.6). Разгледани са отделните въпроси относно размерите на адвокатското възнаграждение (АВ), дължимостта за всяка инстанция, начин за изменение/увеличаване или намаляване. Предвид изследваната разнородна съдебна практика, цитирана на съответното място в дисертационния труд, както и наличието на противоречия в нея, са изведени предложения **de lege ferenda** относно:

Необходимост от мотивиране на актовете на съда; възможност за заплащане от бюджета на съда; възможност за изменение/увеличение на АВ по реда на чл. 248 ГПК и правото на частна жалба по реда на чл. 274 ГПК. Специално място е отделено на въпроса за необходимост от законодателна уредба на размерите на адвокатските възнаграждения и периодичното актуализиране на размерите на АВ.

От значение за теорията и практиката са разгледаните в труда т. нар. „обективни ориентири” за определяне на *разумен и обичаен размер* на АВ.

Анализът в същата глава продължава с темата за административната регулация на адвокатските възнаграждения, съдържаща се в съдебната практика на Върховния административен съд (ВАС) по приемането,

изменението и прилагането на НМРАВ, като са цитирани и анализирани конкретните съдебни актове на съда. Посочен е важен извод на ВАС, а именно, че: законовата делегация на чл. 36, ал. 2 от ЗА *ангажира само клиентите, договарящи адвокатски възнаграждения по договори за правна помощ и съдействие*, но по никакъв начин не дава възможност на Висшия адвокатски съвет да подменя и ограничава свободната преценка на съда до определен размер, различен от минималните размери на адвокатските възнаграждения за съответен вид работа. Разгледани са конкретни критерии, посочени от ВАС в различни негови решения по въпросите на НМРАВ и АВ.

След направения обширен анализ на въпроса за адвокатските възнаграждения авторът се осмелява да даде различен поглед по темата, като изразява своето становище, че уредбата относно размера на АВ, следва административно да регулира **само изключителните адвокатски дейности,** представляващи по негово мнение *най-вече процесуалното представителство пред съд,* до колкото това произтича от разпоредбите на закона (ГПК), в съответствие с изискванията на принципа на конкуренцията, заложен в ДФЕС. Изброяват се и възможни допълнителни критерии относно определянето на размера на АВ. В допълнение подробно са разгледани постановките в цитираните относимите решения на Съда на ЕС (Решението на Съда на Европейския съюз от 23.11.2017 г. по съединени дела С-427/16 и С-428/16, с решение от 25.01.2024г. по дело С- 438/22).

Важен въпрос, свързан с прекратяването и заплащането на ПП е последният, разгледан в края на Глава IV, а именно този за възстановяване на разходите по правната помощ. Същите са свързани логично с отговорността за разноските в процеса, съгл. чл. 78 и сл. ГПК, както и чл. 143 и 144 АПК, която е обективна, невиновна и има за цел да обезщети лицето, направило тези разноски, произтичащи от поведението на другата страна, довело до съдебен спор. В разноските се включват паричните

средства, чрез които изправната страна е ангажирала извършването на необходимите процесуални действия, в това число – държавните такси, възнагражденията за експертизи, за удостоверения, депозити за призоваване на свидетели, възнаграждение за един адвокат за процесуално представителство, или изготвяне на искова молба и др. Направено е разграничение по отношение отговорността за разноски при назначен ОП и при защита чрез служебен защитник, както и субектите, респ. лицата на които се дължи възстановяването на разходи по ПП. След анализ е направен изводът, че в разходите по правна помощ (разноски) се включват паричните средства, изразходвани за предоставената правна помощ на нуждаещото се от правна помощ лице, или такава, дължаща се по силата на закона (задължителна правна помощ по чл. 23, ал. 1 ЗПП, които ще включват: държавни такси и разноски, възнаграждение за служебен защитник или особен представител, за експертизи и др. Направен е количествен анализ въз основа на данните, публикувани в ежегодните доклади на НБПП относно размерите на възстановените разходи за ПП в полза на НБПП за периода 2012-2016г., заплатени за служебна защита. Разгледан е и важният въпрос относно това, до колко предоставяната ПП е безплатна, предвид разпоредбите на чл. 2 ЗПП и чл. 94 ГПК, както и отделните хипотези на отговорност за разходите по предоставената ПП на участниците в процеса.

Предвид анализа, е изведено предложение **de lege ferenda,** разпоредбата на чл. 25, ал. 1 ЗПП, относно възстановяване на разноските за заплатена правна помощ за нейния потребител, в случаите на осъдително решение или присъда, да се измени и приведе в съответствие с чл. 78, ал. 7 ГПК, като отпадне изискването за декларация и отговорността за заплащане на предоставената правна помощ, както и следващо предложение **de lege ferenda** съдът да намери начин да връчи съобщението лично на лицето, което е получило правната помощ, или да

назначи друг адвокат за връчване на книжа, каквато възможност е предвидена в ЗПП и НЗПП (чл. 25а, ал.3) - „*за получаване на документи и книжа по дела*”) и аналогично на хипотезата при назначаване на особен представител за връчване на книжа по реда на чл. 39, ал. 3 ГПК, НБПП би могло да иска от съда назначаване на лице, което да получи съобщението, каквато възможност за връчване на книжа е предвидена и по чл.22а НЗПП. Това е необходимо с оглед предотвратяване на конфликт на интереси между представлявания и лицето, получило ПП.

5. Глава пета

В Глава V, се разглеждат въпросите относно понятието „правна помощ” и функциите на същата. Прави се и кратък исторически преглед и сравнение с предходната уредба у нас. Изхожда се от правото на защита като основно конституционно право и функциите, които следва да изпълни правната помощ. Отбелязва се, че функциите на ПП са насочени към осъществяване на задължението на държавата за осигуряване на *правото на защита, равен достъп до правосъдие и справедлив процес*, съгласно международните актове, правото на ЕС, така и по националната ни уредба. ПП осигурява и право на ефективен достъп до съд, предвидено в чл. 6 §1 от ЕКПЧ, както и по чл. 47 и сл. от ХОПЕС. Съдържанието на правната помощ пред съд, осъществена по реда на чл. 32, ал.1, т. 1 ГПК се разглежда като широко понятие – винаги, когато е налице представителството *по пълномощие, чрез нает по договор адвокат* за процесуална и извън процесуална защита в общия случай /в широкия смисъл/. Когато, обаче, ПП се осъществява чрез служебен адвокат (служебна защита) или чрез особен представител, говорим за **правна помощ в тесен смисъл.** За осъществяването на ПП в тесен смисъл е необходимо да са налице предвидените в закона предпоставки, както и във всеки един от случаите – съдействие и участие на предвидените по закон субекти: НБПП чрез

Председателя си, съдебни или други органи, осъществяващи процесуални действия), адвокатски съвети, както и задължително участие на адвокат, обикновено вписан в НРПП. Поради горното, за правото на ПП в тесен смисъл се приема от автора, че то може да бъде определено като е **относително субективно право.**

Направеният исторически преглед и съпоставка със системата на правната помощ преди въвеждането на сега действащата уредба и новата такава потвърждава необходимостта от промяната на системата, предвид историческите промени, настъпили за България след приемането ни като член в Европейския съюз през 2007г.Промяната е и дълбоко следствие от приетата Национална стратегия за присъединяването ни към ЕС, която е изисквала аналитичен преглед на законодателството на страната ни, на защитата на човешките права, в частност гарантиране на правото на защита, което е част от процеса на присъединяването ни към съюза. Като естествена и неотменима част от гарантиране на правото на защита е и осигуряването от държавата на ефективна правна помощ за участие в съдебни и извънсъдебни производства на определени слоеве от населението в тежко социално и икономическо състояние, което е и гаранция за справедлив процес. Създаването на **система за правна помощ**, различна от предишната и съобразена с Европейските стандарти, става приоритет в „Актуализираната стратегия за реформа на българската съдебна система", приета от МС през 2003 година. Новата нормативна уредба за правната помощ, приета със Закона за правната помощ, в сила от 01.01.2006г. и действащия ГПК *дава по-засилена закрила на лицата*, нуждаещи се от правна помощ, които не разполагат с нужните материални средства за ангажиране на адвокат, както и *осигурява равен достъп до правосъдие* на различните социални прослойки. Новата система за ПП също така дава възможност на държавата да *централизира и финансира правната помощ*, да анализира резултатите от предоставянето ѝ, както и да

следи за *качеството на предоставената правна помощ*, освен чрез създаването на нова нормативна база, също и чрез новия орган – Национално бюро за правна помощ с дадените му специални правомощия. Новата правна уредба и създаденият нов алгоритъм за предоставяне на ПП представляват интерес за науката и практиката, както със своето новаторство, така и с наличието на законодателни пропуски и неясноти, които настоящият труд прави опит да установи и да даде идеи за преодоляването им, респективно за усъвършенстване на алгоритъма.

Обърнато е внимание на факта, че за първи път задължението за организацията и *финансирането на правната помощ* са извадени от съдебната власт, като в основната си част (по отношение служебната защита по ЗПП и глава X от ГПК) става *от бюджета на изпълнителната власт*. От горното следва и централизирането на бюджета за ПП „в ръцете" на НБПП и невъзможността (теоретична) същият да се използва за други цели. Съответно, за ПП осъществявана чрез особен представител се предвиди финансиране чрез внасяне на възнаграждение от участниците в процеса, имащи интерес същият да стартира законосъобразно.

Сравнението на системата за ПП преди влизане в сила на ЗПП и действащия ГПК и сега установената такава води до извода за съществено разширяване на кръга от лица, които могат да получат ПП. Същевременно отнемането на възможността органите, осъществяващи процесуалните действия по своя преценка да избират конкретния адвокат, който да осъществи ПП води до по-голяма безпристрастност в производството и защита правата на насрещната страна в процеса. Премахна се и възможността за напълно субективно определяне на възнаграждението на служебния адвокат, платимо от бюджета на органа, което обикновено беше в много минимални размери. За сметка на останалото, самото предоставяне и осъществяване на ПП по предишния ред се извършваше без

формалистични усложнения и процедури, което се отразяваше положително на бързината на процеса.

По-нататък е обърнато внимание за новостите във въведената система за ПП след 2006г, най-вече по отношение разширяване кръга на правоимащите лица и хипотезите за допускане на ПП, съществена промяна в начина на допускането на същата, в зависимост от това, дали става въпрос за първична правна помощ – предоставяна от НБПП по реда на чл. 21, т. 1 и 3 от ЗПП, или правна помощ по вече образувано дело. Във втория случай правната помощ се допуска от органа, извършващ процесуалните действия. Във всички случаи обаче, *определянето на конкретен адвокат* се прехвърли в компетенциите на *съответния адвокатски съвет*, след направено искане към него за това, което представлява съществена новост (вече законодателно регламентирана за служебната защита), имаща значение за преценка на качествата на адвоката и възможността му да предостави качествена ПП за всеки отделен случай. Горното е важно и по отношение преодоляване субективизма при определяне на служебния адвокат. След сравнение на спецификите в двете системи за правна помощ, се прави изводът: въпреки че сега действащата система е по-тромава и бюрократична, тъй като включва няколко задължителни звена и поредица от стъпки, от които зависи осъществяването на ПП, то недостатъците ѝ се превръщат в предимства, до колкото водят до по-голяма прозрачност, контрол и отчетност на разходите в рамките на отпуснатия държавен бюджет. Новите форми за предоставяне на т. нар. „първична ПП" – чрез Национален телефон за ПП и Регионални центровете за консултации разширяват възможностите ПП да достигне до повече нуждаещи се лица, както и тя да се доближи по местоживеенето им. Анализът на публикуваните данни от НБПП за период от 12 години (2012-2023г). за използването на тези форми, и осъществените обеми (брой консултации)

по години, сочи обаче, че все още те не са достатъчно ефективно използвани и популярни.

Като по-особена форма за разширяване обхвата на ПП е отбелязана и възможността за външно финансиране чрез проекти на МП, ЕС, Норвежки механизъм и т. н., което облекчава бюджета, както и насочва средства към специфични групи или проблеми (напр. ПП при защита от домашно насилие, ПП за непридружени малолетни и непълнолетни, ПП за бежанци и т.н.)

Цялостният анализ, извършен в дисертационния труд, както и липсата на законова дефиниция на правната помощ дава основание в последната глава на дисертационния труд да бъде предложена **дефиниция на правната помощ**[4] (в широк смисъл), която според автора представлява:

Предоставяне на правни съвети, или представителство на (физическо) лице от адвокат за съдебна и извънсъдебна защита, при участие в производство пред държавни и други органи и съд, в предвидените в закона хипотези,

като за ***правната помощ*** **в тесен смисъл**, която се предоставя *чрез служебен защитник* на лица в затруднено положение, или при задължителна такова, (извън предоставяната правна помощ чрез особен представител), **дефиницията би могло да се допълни с текста**:

„*безплатно за лицето, или със значително намалени разходи за него, при липса на средства на кандидата за правна помощ, или при задължителна защита по закон.”*

Едва след предлагането на дефиницията за правна помощ се прави анализ по различни критерии на същността, видовете и формите на правната помощ. Анализират се и се посочват общите черти и особености

[4] Има се предвид правна помощ по гражданско-правни въпроси, предвид предмета и целта на изследването.

за ПП, която обхваща всички видове дела:*граждански, административни, изпълнителни и наказателни дела*. Прави се сравнение и класификация според: предоставянето ѝ от двете основни фигури – служебен адвокат и особен представител, общото и специфичното; според вида защита – процесуална и извънпроцесуална. Дадена е и идеята за възприемане на допълнителни форми за предоставяне на ПП – чрез неправителствени или благотворителни организации, което се съдържа в **Препоръка R (93) 114** на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно ефективния достъп до закона и правосъдието за много бедните.

Особено внимание е обърнато на **правната помощ при трансгранични правни спорове и спорове в държавата на пребиваване**, която има сравнително нова уредба и не е анализирана подробно в своята цялост в теорията. Отбелязва се отново, че правото на достъп до правосъдие чрез предоставяне на ПП, съответно трансграничната правна помощ (ТПП) не е абсолютно право и може да подлежи на ограничения, като тези ограничения не могат да отричат самата същност на това право. Според действащата правна уредба в рамките на ЕС не съществува задължение за безусловно предоставяне на правна помощ по всички дела, свързани с граждански или търговски правоотношения. Предвид горното, са разгледани предпоставките за допускане на ТПП, като се извеждат **основни критерии – финансов и критерий за справедливост,** а предоставянето ѝ се извършва при условията на конкретното законодателство на държавата на пребиваване. За България уредбата е в глава осма на ЗПП – „Особености при предоставяне на правна помощ при международни спорове", чрез която се транспонира основният акт в ЕС – **Директива 2003/8/ЕО** „За подобряване на достъпа до правосъдие при презгранични спорове чрез установяване на минимални общи правила за правната помощ при такива спорове". Директивата обхваща всички граждански и търговски дела, включително

тези в областта на: бизнеса, заетостта, защитата на потребителите. Не се отнася по-специално за данъчни, митнически и административни дела (чл. 1, т. 2 от Директивата). Съгласно чл. 18 от същата, ПП помощ следва да покрива разходите, които са директно свързани с презграничния мащаб на спора, а не само разходите за адвокат. В чл. 2 е дадено и легалното определение на **презграничен спор:** „*За целите на настоящата директива презграничен спор е такъв, в който страната по спора, която кандидатства за правна помощ по смисъла на настоящата директива, е с местоживеене или обичайно пребиваване в държава-членка, различна от държавата-членка, където заседава съдът или където ще бъде изпълнено решението*". Идентично легално определение на международни (презгранични) спорове се съдържа и в чл. 41 ал. 2 ЗПП. Изготвени са и вътрешни поднормативни актове от НБПП във връзка с приложение на уредбата, посочени в дисертационния труд. Обърнато е внимание и на разграничаването на термина „*трансграничен елемент*", ползван в актовете на ЕС, в отлика от „*международен елемент*", последният свързан с трети държави, които правоотношения са поначало извън обхвата на правото на ЕС. Въпреки разграничението, следва да се има предвид, че правната уредба за защита на гражданите на ЕС и обичайно пребиваващите там е приложима и по отношение лица търсещи международна закрила по реда на ЗУБ. Следователно ПП е максимално разширена по обхват, предвид процесите в Европа в последните години. Важно е и че подаване на молба за правна помощ при ТПП може да се подава както до компетентния орган както в държавата-членка, така и направо в МП на Р.България, в случай, че съдебното решение следва да се изпълни у нас. Нуждаещите се могат да ползват унифицирани формуляри за молба и обмяна на молби за ПП. Направен е кратък сравнителен анализ на отделните системи за ПП, възприети в държавите-членки.Направен е *изводът,* че у нас ЗПП дава широка закрила по определени видове дела с

трансграничен елемент, изрично посочени в чл. 22 ЗПП, т. от 6 до т. 10, в съответствие в действащите регламенти и закони, както и *препоръката* **de lege ferenda**, за използване на външни източници на финансиране по различни проекти и облекчаване на държавния бюджет, както и чрез сътрудничество между институциите, вкл. и с неправителствени правозащитни организации, с оглед облекчаване на държавния бюджет и увеличаване ефективността на ТПП.

Посочени са *субектите* на национално ниво, отговорни за ТПП-държавата, НБПП, МП, адвокатските съвети и отделните адвокати, като предложението **de lege ferenda** е в насока организиране на продължаващо обучение по въпросите на правната помощ и правото на ЕС и езиково обучение; изготвяне на критерии за разпределяне на делата и предоставяне на квалифицирана правна помощ от адвокатите. Действия по специализация и профилиране на адвокатите, предоставящи правна помощ по конкретни области в правото, в това число и по ТПП, предвид все по-голямата тежест и необходимост от този вид ПП.

Допълнително в тази част от труда са посочени и Европейските регламенти, относими към изпълнението на съдебни решения и защита, в това число и ПП при ТПП: **Регламент (ЕО) № 2201/2003 (Регламент „Брюксел IIа")** относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност; **Регламент (ЕС) 606/2013** на Европейския парламент и на Съвета от 12 юни 2013г. „Относно взаимното признаване на мерки за осигуряване на защита по граждански дела", съгласно които целта им е да се осигури ефективен достъп до правосъдие в други държави на лицата, чрез предоставяне на ПП в съответствие с Директива 2003/8/ЕО; **Регламент (ЕО) № 4 от 2009г.** на Съвета относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка;

Регламент (ЕС) № 604/2013 на Европейския парламент и на Съвета за установяване на критерии и механизми за определяне на държавата членка, компетентна за разглеждането на молба за международна закрила, която е подадена в една от държавите членки от гражданин на трета държава или от лице без гражданство, както и **относими решения на Съда на ЕС**.

Допълнително са разгледани насоките за развитието на ТПП съгласно **Резолюция на Европейския парламент (ЕП) от 11 юни 2013г.**

На финала на тази тема са разгледани хипотезите при представителство пред Съда на ЕС, изискването за задължително представителство от адвокат, както и особености на ПП пред съда.

6. Заключение

В заключението се синтезират разгледаните въпроси и значението на темата относно правната помощ – субекти, правоотношения, разграничаване и дефиниране на различните форми за осъществяването ѝ. Това дава възможност те да се съпоставят и да се установят съществуващите проблеми относно допускането на ПП, заплащането на същата – по две различни наредби и следенето относно ефективността на осъществената ПП. Обръща се внимание на въпросите за заплащане на ПП при двете форми на осъществяването ѝ, както и необходимостта от привеждане на размерите на възнаграждението на актуалните икономически условия, с оглед търсенето на качествена и ефективна ПП. Горното обаче, следва да се предхожда от законово регулиране на материята и санкцията от държавен орган, с оглед спазване на принципите в Съюзното право – за защита на конкуренцията, за защита на правата на потребителите, за пропорционалност и справедливост. Изведени са най-честите проблеми, свързани с предоставянето и заплащането на правната помощ. Проследява се в исторически план развитието на нормативната уредба уреждаща ПП (преди и след приемането на ЗПП). Важно място

заема и темата за трансграничната/презгранична/ правна помощ, източници, уредба и приложение. Новост представлява и разработената система за разпределение на делата по правната помощ от адвокатските съвети при спазване на основни принципи, за *справедливост, прозрачност, равномерност, публичност* и т. н. Поставените въпроси и направените изводи, изведени въз основа на анализа логично следва да доведат до препоръки de lege ferenda, във връзка със създаване на действащ алгоритъм за предоставянето на ефективна ПП, респ. подобряване на съществуващия, свързани с:

Разширяване на обхвата на ПП и улесняване на достъпа на гражданите до нея; подобряване на заплащането на възнагражденията и за двете форми на ПП; предотвратяване на злоупотребата с ПП и защита на държавния бюджет; търсене на алтернативни източници за финансиране по програми и проекти, извън бюджета на НБПП; повишаване на квалификацията и специализацията на адвокатите, осъществяващи ПП, с оглед по-ефективна защита и достъп до съд на ползвателите на ПП.

Направен е изводът, че:

Създаването на по-съвършен и действащ алгоритъм за осъществяване на правната помощ, който да води до повишаване ефективността ѝ, е свързано с възможното обхващане на по-голям брой ползватели, нуждаещи се от нея, при минимум средства, но при най-качествено осъществена правна помощ от страна на назначените служебни защитници и особени представители. Тези резултати биха могли да са от полза на органите, предоставящи правната помощ, както и на адвокатските съвети и адвокатите, които я осъществяват, включително и на други юристи, органи и организации, които имат допир с правната помощ.

III. НАУЧНИ ПРИНОСИ

Дисертационният труд е първото съвременно цялостно изследване на института на правната помощ в нейния тесен смисъл. В него са разгледани възникнали теорията и практиката въпроси и проблеми при прилагане на действащото законодателство, както и несъответствия на същото с изискванията на Правото на ЕС. Систематизирани са възникналите проблеми и въз основа на направеното проучване на доктрината, анализа на съдебната практика и законовата уредба de lege lata, са обосновани собствени становища, като са предложени конкретни решения на засегнатите проблеми, включително предложения за усъвършенстване на законодателството, формулирани в шест основни групи, като предложения

De lege ferenda:

1. **<u>Квалификация на адвоката и качествена и ефективна ПП:</u>**

1.1 Препоръчително би било **de lege ferenda**, при дела, които представляват по-сериозна правна сложност и материален интерес, да се извършва *персонална преценка за качествата на адвоката*, който да бъде определен за служебен защитник или особен представител, чрез механизъм за избор на адвокат извън общата система на избор, с обявяване на т. нар.„***процедура за избор***”, за кандидатстване на подходящи квалифицирани адвокати за конкретни казуси. Изискванията за това да се предвидят в **задължителни критерии,** издадени от НБПП на основание чл. 8, т. 1 ЗПП и приети в отделните адвокатски съвети правила, обвързани с реалната квалификация на адвокатите (чл.18 ЗПП) и с оглед тяхното **допълнително задължително обучение по правната помощ** (минимум 20 часа годишно, съгл. Решение на НБПП[5]).

1.2 De lege ferenda е необходимо да реши въпросът, относно ***доказване квалификацията*** на адвокатите, предоставящи правната помощ

[5] Протокол 4 от заседание на НБПП от 28.09.2017г., т. 3, непубликуван.

при вписването им в НРПП, със задължение да изберат в коя област да предоставят правна помощ, което изисква тяхното участие в допълнително квалифициращи обучения, семинари и др., както и ***по-тясната им специализация*** в определени правни сфери. Последното следва да се извърши чрез прецизиране и допълване на правилата и критериите, действащи в адвокатските съвети и в задължителната **Наредба на ВАдвС № 4/2006** „За поддържане квалификацията на адвокатите и адвокатите от ЕС”[6], по-специално в **чл. 8** от същата.

1.3. Следва да се въведе ***задължително обучение по въпросите на правната помощ*** **на нововписаните адвокати** в системата на правната помощ, както и задължителна ***ежегодна доквалификация*** на останалите, вписани в НРПП, с оглед поддържане на ниво на информираност и качеството на предоставяната правна помощ.

1.4. Въвеждане на ***задължително езиково обучение*** за адвокатите, осъществяващите ПП и ТПП, вписани в НБПП, както и ***обучение в правото на ЕС.***

2. <u>Срещу злоупотреба с право:</u>

2.1. Допълване на чл. 24 ЗПП **de lege ferenda** с нова т. 4, в която да се посочи, че при злоупотреба с право, или недобросъвестно упражняване на правата (действия на страната) в нарушение на чл. 3 от ГПК правна помощ не следва да се допуска, а допуснатата такава следва да бъде прекратена.

2.2. Органът по чл. 25 ЗПП, който отговаря за правната помощ (НБПП, съд), в случаите по чл. 21, т. 1 и 2 ЗПП, следва да направи преценка и *с мотивиран акт да се произнес*е по допускането на правна помощ. Във всеки един случай трябва да бъде направена *преценка за изпълнение на критериите по чл. 24 ЗПП,* дали предоставянето на правна

[6] Изд. от ВАдвС, обн. ДВ, бр. 5, посл. попр. ДВ, бр. 72 от 31.08.2018г.

помощ е оправдано от гледна точка на ползата, която тя би донесла на лицето, кандидатстващо за правна помощ, с оглед предотвратяване на злоупотреба с ПП;

2.3. Възможност за предвиждане на ***съфинансиране на ПП*** **от ползвателите** след преценка на имущественото им състояние, с оглед предотвратяване на неоснователни многобройни искания за предоставяне на ПП и облекчаване на бюджета и във връзка с възможна последваща сериозна промяна в материалното състояние на получателя на правна помощ в положителна посока и възстановяване на разходи по ПП от присъдените суми.

2.4. Предоставяне на ***безплатен достъп*** **на АС и адвокатите** по правната помощ **до** ***национални бази данни*** относно социално, имуществено и т.н. състояние на ползвателите на ПП, с оглед преценка на законосъобразно използване на ПП и спестяване на финансови държавни средства, както при ползване на първична ПП чрез РЦК и НТПП, така и за текущо проследяване на състоянието им, предвид възможността за прекратяване на незаконосъобразно предоставена или ползвана правна помощ.

3. <u>Възможност за замяна и самоотвод на адвоката:</u>

3.1. С изменението **чл. 26, ал. 5 ЗПП от 2022г**.[7] се предвиди възможност за замяна, включително и по искане на съда, на страната, на адвоката и на адвокатския съвет по правна помощ по реда на ЗПП. Необходимо е при **възражение от страна на представлявания** *поради разминаване в линията на защита или по други основателни причини,* **адвокатът да може да бъде заменян.** Тези хипотези би следвало **de lege ferenda** да се приведат в съответствие чрез изменение и допълнение на

[7] ЗПП, Чл. 26, ал. 5 (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2022 г.) *„Назначеният адвокат може да бъде* ***заменен по искане на органа по чл. 25, ал. 1 или 2*** *по реда, по който е назначен. Замяната може да се извърши* ***служебно от органа по чл. 25, ал.*** *1 или 2,* ***по искане на адвокатския съвет, на страната в производството*** *или на <u>назначения адвокат.</u>"*

нормата на чл. 44 ЗА, като се предвиди тази възможност, с посочване на изключенията за задължителното осъществяване на правна помощ и право за адвоката да иска замяната си при сериозни и обективни причини и обстоятелства, или посочване на изключенията, с насочване към текста на чл. 26, ал. 5 ЗПП, като **в ал. 1 на чл. 44 ЗА се добави текстът: „*освен в случаите по чл. 26, ал.5 ЗПП*”**.

Горното да важи и **по отношение особения представител** и неговото право на самоотвод при наличие на основателни причини за него.

3.2. De lege ferenda се прави предложение за изричен текст в **чл. 47 и чл. 48 ГПК** с възможност за аргументиран самоотвод на **адвоката – особен представител** по дадено дело, като това се добави и в текста на **чл. 44 ЗА**, за служебния защитник при наличие на обективни или основателни субективни причини за това (*отписване, заличаване от НРПП, фактическа невъзможност да продължи правната помощ, здравословни проблеми и др*.);

4. <u>Възнаграждение на адвоката по ПП:</u>

4.1. De lege ferenda да се предвиди възможност за *задължително уведомяване* на адвокатите по правната помощ за определения размер на **адвокатското възнаграждение**, съответно за отказа то да бъде изплатено, като актът да може да се *обжалва и коригира* по съответен ред по аргумент от чл. 21, ал.1 АПК, както и общата клауза за обжалваемост на административните актове, въведена с чл. 120, ал.2 от Конституцията на Република България. Това може да става пред самите органи на НБПП като първа инстанция, следваща инстанция – пред административния съд, като се предвиди конкретна процедура в чл. 39 ЗПП. Тъй като преценката за размера е субективна и засяга индивидуални интереси на адвоката, с оглед предоставянето на ефективна ПП, следва той да бъде уведомен, за да може да защити имуществения си интерес пред съд, включително и чрез обжалване.

4.2. De lege ferenda– да се допълни чл. 47, ал. 7 ГПК, с текста: *„В случай на пропуск на съда да определи възнаграждението за особения представител и при неизпълнение за авансово внасяне, съгласно чл. 47, ал. 6 ГПК, възнаграждението на **особения представител** за следваща инстанция следва да **бъде определено с окончателния акт и изплатено от бюджета на съда**, в размера съгласно чл. 47, ал. 6 ГПК*.". Това да важи и за представителството по чл. 48, ал. 2 ГПК.

4.3. В случай на **определяне/намаляване на размера** на възнаграждението на **особения представител** по чл. 47, ал. 6, изр. 2-ро ГПК, съдът **задължително следва да мотивира** размера на същото.

4.4. Наложително е спешно изработване и приемане на **нова НАРЕДБА за адвокатските възнаграждения**, която е приложима и за *особените представители*, при вертикалното ѝ санкциониране от държавен орган в съответствие с изискванията на правото на ЕС, ДФЕС, решенията на Съда на ЕС, както и решенията на ВАС, при спазване на ЗНА и АПК, или съответно уреждането в закон на тази материя. Да се прецизира уредбата относно размера на АВ, административно да се регулират **само изключителните адвокатски дейности,** представляващи най-вече процесуалното представителство пред съд, до колкото това произтича от разпоредбите на закона (ГПК), като е налице необходимост от:

а. законодателна уредба на размерите на адвокатските възнаграждения, не чрез Наредба на ВАдвС, а по **обективни критерии**, заложени в **Закона за адвокатурата или Наредба, издадена от МП** и предвид решенията на Съда на ЕС, изрично указано и в т. 46 на Решението от 23.11.2017 г. по съединени дела C-427/16 и C-428/16:

и предвид решенията на Съда на ЕС, изрично указано и в т. 46 на Решението от 23.11.2017 г. по съединени дела C-427/16 и C-428/16:

– *чрез отчитане на фактическата и правна сложност на делото* (чл. 46, ал. 7 ГПК);

– *чрез отчитане на времевата ангажираност на адвоката за определена дейност или работа;*

– *отчитане на неговата компетентност и стаж;*

– *отчитане на икономическите условия в страната (Минимална работна заплата, средна работна заплата, възнаграждение на магистратите и др*.)

б. извършване на *периодично актуализиране на размерите* според заложените обективни критерии;

в. Спазване от страна на съда на изискванията на чл. 47, ал. 6 ГПК и *мотивиране на всички актове за допускане на особен представител*, с посочване на правното основание за допускане и назначаване, предмета на делото и правната квалификация на исковете и обективно определяне на размера на възнаграждението на особения представител, отчитайки както интереса на особения представител, така и на страната, която следва да финансира особеното представителство[8];

г. Нужно е изменение на Наредбата за заплащане на правната помощ (НЗПП) по отношение размерите на възнагражденията *за служебните защитници*, в съответствие с реалната икономическа обстановка и реалните нива на заплащане на квалифициран труд, с оглед справедливо заплащане на труда им. Максимално доближаване на възнагражденията по двете наредби, или приемане на минимален процент от пазарните цени за адвокатски труд при заплащане на предоставената правна помощ по реда на НЗПП.

[8] Тази пълнота и мотивираност на акта на съда би защитила както интересите на особения представител, така и на лицето, на което се определя и назначава особен представител, гарантирайки качеството на правната услуга чрез определяне и назначаване на квалифициран в тази материя адвокат; Мотивиране на актовете на съда, относими към размера на възнаграждението на особения представител, особено при увеличаването и намаляването му.

5. <u>Финансиране на правната помощ и възстановяване на разноски:</u>

5.1. Осигуряване на достатъчно държавно финансиране на ПП за въвеждане на напълно безплатна ПП, предоставяна по реда на ЗПП и ГПК чрез служебен защитник;

5.2. Максимално използване от външни източници на финансиране, проекти, съвместна работа с НПО и обществени организации за предоставяне на ПП.

5.3. Предвиждане на хипотеза чрез изменение и допълнение на ЗПП за *възстановяване на суми* при спечелени дела с голям имуществен интерес, от които да се приспадне стойността на правната помощ, получена от служебния защитник.

5.4. При търсене от НБПП на разноски за правна помощ от получателя на ПП, съдът да намери начин *да връчи съобщението за осъждането лично на лицето,* което е получило правната помощ, *или да назначи друг адвокат за връчване на книжа*, каквато възможност е предвидена в ЗПП и по чл. 25а, ал.3 НЗПП[9] - „*за получаване на документи и книжа по дела*”) и аналогично на хипотезата при назначаване на представител за връчване на книжа по реда на чл. 39, ал. 3 ГПК[10].

5.5. Да се измени и приведе в съответствие с чл. 78, ал. 6 ГПК разпоредбата на чл. 25, ал. 1 ЗПП, относно *възстановяване на разноските*

---

[9] чл. 25а НЗПП- нов, обн. ДВ бр. 59 от 2009г.

[10] Чл. 39, ал.3) При повече ищци или ответници, когато интересите им не са противоречиви, съдът по искане на насрещната страна или по своя преценка може да ги задължи да посочат един от тях или друго лице за общ съдебен адресат. При неизпълнение на това задължение **съдът може да им назначи представител за получаване на книжа на техни разноски и риск.**

Аналогичен текст има и в АПК –„Задължително представителство , Чл. 136. (1) Когато в делото участват повече от 10 лица **с** еднакви интереси, които не са представени чрез пълномощник, съдът може да ги задължи в разумен срок да посочат общ пълномощник измежду тях. Ако те не посочат такъв, **съдът назначава служебно общ процесуален представител.**

(2) Процесуалните действия на страната имат предимство пред тези на общия пълномощник или представител.

(3) Представителната власт на служебно назначения общ представител се прекратява с изявление на представлявания до него и до съда след отпадане на предпоставките по ал. 1.

(4) Разноските за общия представител се понасят от административния орган съобразно уважената част от оспорването.

за заплатена правна помощ за нейния потребител, в случаите на осъдително решение или присъда, като отпадне изискването за декларация и отговорността за заплащане на предоставената правна помощ.

6. Предложения de lege ferenda за ефективна ПП и ТПП и ефективен достъп до правосъдие:

6.1. *Разширяване на обхвата* на правната помощ за уязвими групи нуждаещи се от нея (пострадали от престъпления, от домашно насилие и др.) чрез законодателни промени в ЗПП и предоставянето ѝ без оглед на доходите във всички случаи на процесуална защита по тези дела;

6.2. *Облекчаване на условията* за предоставяне на ПП чрез служебен защитник, като условията за допускането на правната помощ от служебен защитник *да бъдат уеднаквени*, независимо от органите, които я допускат (Председател на НБПП, или орган, осъществяващ процесуалните действия (по ГПК и АПК – съд), с оглед улесняване до достъп на най-уязвимата част от обществото (безработни, болни, пенсионери и др.) Достатъчно би било да се подаде декларация по образец, включваща определените от закона критерии, под страх от наказателна отговорност, както обикновено се процедира от съдиите по делата.

Тези шест групи предложения de lege ferenda очертават алгоритъма за постигане на по-ефективна правна помощ, респективно – подобряване на съществуващия такъв и гарантиране на достъпа до съд, правото на справедлив процес за нуждаещите се от правна помощ лица, както и за защита интересите на правосъдието.

IV. Публикации по темата на дисертацията

При разработване на дисертационния труд части от него са публикувани както следва:

СТАТИИ И ДОКЛАДИ ОТ АВТОРА,

използвани в дисертацията:

I. ПУБЛИКУВАНИ

Пороминска, Е., Домашно насилие и трансгранична правна помощ, доклад пред XIV научна конференция на докторантите в областта на правните науки, БАН, ИДП **(под печа**т)

Пороминска, Е., Закон за защита от домашното насилие и правна помощ. Предстоящи промени, доклад пред XIII научна конференция на докторантите,постдокторантите и младите учени в областта на правните науки, БАН, ИДП, 2023 **(под печат)**

Пороминска, Е., Административната регулация на минималните адвокатски възнаграждения и свободата на договаряне**.** (Преглед на практиката на Върховния административен съд), Доклад пред XII Национална конференция на докторантите и постдокторантите в областта на правните науки" **(под печат)**

Пороминска, Е., Продължителност на производството и срокове по Закона за защита от домашното насилие, доклад, публ. в Сборник с доклади от научна конференция на ИДП, БАН, „Реформата на защитата от домашно насилие", 2024, ISBN (e-book): 978-954-9583-45-8, с.262-279

Пороминска, Е., Решение на съда на ЕС по дело С-438/22 – Конкуренция и легитимни цели. Приоритет ли е осигуряването на качествени правни услуги?, доклад, публ. в Сборник научни трудове от Международна научна конференция „Икономика, управление, Сигурност" НБУ, 2024, ISBN(e-book): 978-619-7383-35-5, с.281-296

Пороминска, Е., Правото на защита, правна сигурност и национална сигурност, публ.в Сборник научни трудове от Международна научна конференция „Права и сигурност", НБУ, 2023, ISBN(e-book): 978-619-7383-31-7, с.95-109

Пороминска, Е., Финансиране и ефективност на правната помощ-актуални правни проблеми. Сборник с доклади от юбилейна научна

конференция в чест на акад. Любен Василев, БАН, ИДП, 2023, ISBN:978-954-9583-40-3, с.251-261

Пороминска, Е., Правна помощ от особен представител и Решението на съда на ЕС от 23.11.2017г. по съединени дела С-427/16 и С-428/16". УНСС, ИК УНСС, 2022, Сборник с доклади от Научна конференция „30 години ЮФ на УНСС приемник на вековна традиция в развитието на правната наука и практика", 2021,УНСС, 2023 ISBN:978-619-232-651-7, с.408-423

Пороминска Е., Някои въпроси на правната помощ в практиката на ЕСПЧ и Съда на ЕС, Сборник доклади от международна научна конференция „Правото в XXI век – предизвикателства и перспективи", изд. ПУ"Паисий Хилендарски", Пловдив, Университетско издателство, 2022, том 2, ISSN:978-619-202-903-

Пороминска, Е., Договор за правна защита и съдействие, анализ на съдебната практика, Сборник „70 години Закон за задълженията и договорите", изд. ПУ "Паисий Хилендарски"гр. Пловдив, Университетско издателство "Паисий Хилендарски", 2022,ISBN978-619-226-224-2, с.364-384

Пороминска, Е., Трансгранична правна помощ. Сборник с доклади от XI-та Национална конференция на докторантите в областта на правните науки, изд. БАН, ИДП, 2023, ISSN:2603-3011, с. 60-72

Пороминска, Е., Обща съпоставка между служебния защитник и особения представител, Сборник доклади от X-та национална научна конференция на докторантите в областта на правните науки, София, изд. на БАН, ИДП, 2021, ISSN 2603-3011, с. 13-23

Пороминска, Е., Клонът като работодател, Доклад пред Юбилейна научна конференция по повод 70 години от приемането на първия Кодекс на труда и 35 години от приемането на действащия Кодекс на труда, София,изд. ИДП БАН, 2021г. , с. 97-112, ISBN 978-954-9583-39-7

Пороминска, Е., Костова Б., Някои аспекти на престъпленията в името на честта. Адвокатски преглед, изд. на Висшия адвокатски съвет, бр.7, Сиби, 2020, ISSN:1313-7204, с.17-33

Пороминска, Е., Правна помощ в гражданското производство – конспект и библиографско описание, Дискусионни материали, Институт за икономически изследвания, БАН, 2020, ISSN 1312-5079 DP 01/2020